

Metoder för riskbedömning av den psykosociala arbetsmiljön

SAN-konferens 20 oktober 2011

Anders Pousette, fil.dr. psykolog
Forskargruppen Säkerhet-Organisation-Ledarskap
Arbets- och miljömedicin, Sahlgrenska akademien,
Göteborgs universitet
anders.pousette@amm.gu.se

Vad är psykosocial arbetsmiljö?

- Samspelet mellan individ och miljö.
(Lennéer-Axelsson & Thylefors 1991)
- Psykosociala faktorer framkommer genom att arbetsmiljön betraktas från psykologisk och sociologisk synpunkt. Detta perspektiv omfattar såväl fysiska som organisatoriska och sociala arbetsmiljöfaktorer.

Vad säger arbetsmiljölagen om arbetsmiljöns beskaffenhet? (2kap. 1§)

- Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället. Vid fartygsarbete skall arbetsmiljön vara tillfredsställande också med hänsyn till sjösäkerhetens krav.
- Arbetsförhållandena skall anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och *psykiskt avseende*.
- Arbetstagaren skall ges möjlighet att *medverka* i utformningen av sin egen arbetssituation samt i förändrings- och utvecklingsarbete som rör hans eget arbete.
- Teknik, arbetsorganisation och arbetsinnehåll skall utformas så att arbetstagaren inte utsätts för fysiska eller *psykiska belastningar som kan medföra ohälsa eller olycksfall*. Därvid skall även löneformer och förläggning av arbetstid beaktas. *Starkt styrt eller bundet arbete skall undvikas eller begränsas*.
- Det skall eftersträvas att arbetet ger möjligheter till *variation, social kontakt* och *samarbete* samt *sammanhang* mellan enskilda arbetsuppgifter.
- Det skall vidare eftersträvas att arbetsförhållandena ger möjligheter till personlig och yrkesmässig *utveckling* liksom till *självbestämmande* och yrkesmässigt *ansvar*.

Anders Pousette

En bra psykosocial arbetsmiljö (PAK, Rubenowitz 1984)

- *Egenkontroll i arbetet*
- *Bra arbetsledningsklimat*
- *Stimulans från själva arbetet*
- *God arbetsgemenskap*
- *Lagom arbetsbelastning*

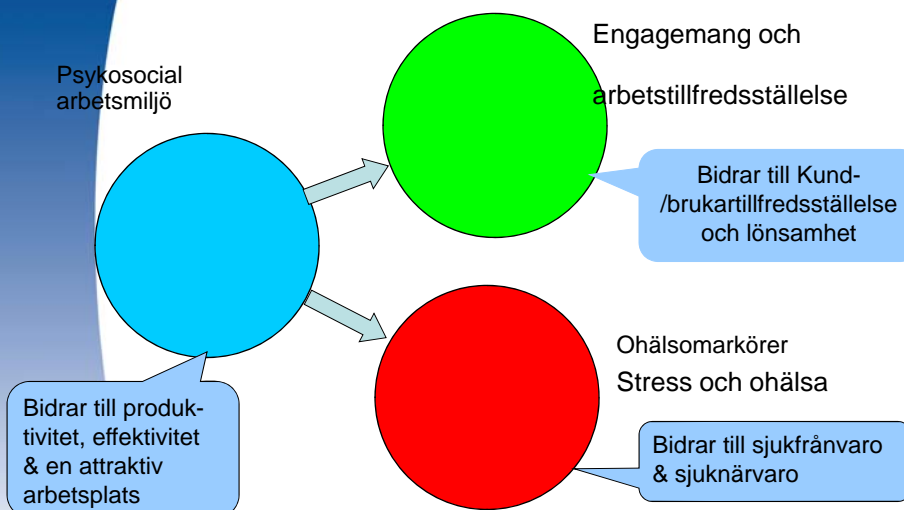
Anders Pousette

Risker med en bristfällig psykosocial arbetsmiljö

- Ökad risk för ohälsa i form av
  - hjärt-kärlsjukdom
  - besvär från rörelseorganen
  - nedsatt psykiskt välbefinnande

Anders Pousette

Psykosocial arbetsmiljö samt individens reaktioner på arbetssituationen

Anders Pousette

Hur kan vi riskbedöma den psykosociala arbetsmiljön?

- Checklistor & gruppdiskussioner
  - Lämpligt på den mindre arbetsplatsen
- Arbetsmiljöenkäter
  - Lämpligt på större arbetsplatser
  - Ska göras i ett sammanhang av systematiskt arbetsmiljöarbete
  - Behöver åtföljas av gruppdiskussioner för att konkretiseras och omsättas i handlingsplan

Anders Pousette

Men vad är en psykosocial risk i en arbetsmiljöenkät?

- Finns inga gränsvärden
- Varje svar är beroende av
  - Frågans formulering
  - Svarsalternativens formulering

Anders Pousette

Två frågor med två svarsformat

- Jag gillar mitt arbete (=5)
- Jag gillar verkligen mitt arbete (=4)

Stämmer dåligt	Stämmer ganska dåligt	Varken eller	Stämmer ganska bra	Stämmer bra
1	2	3	4	5

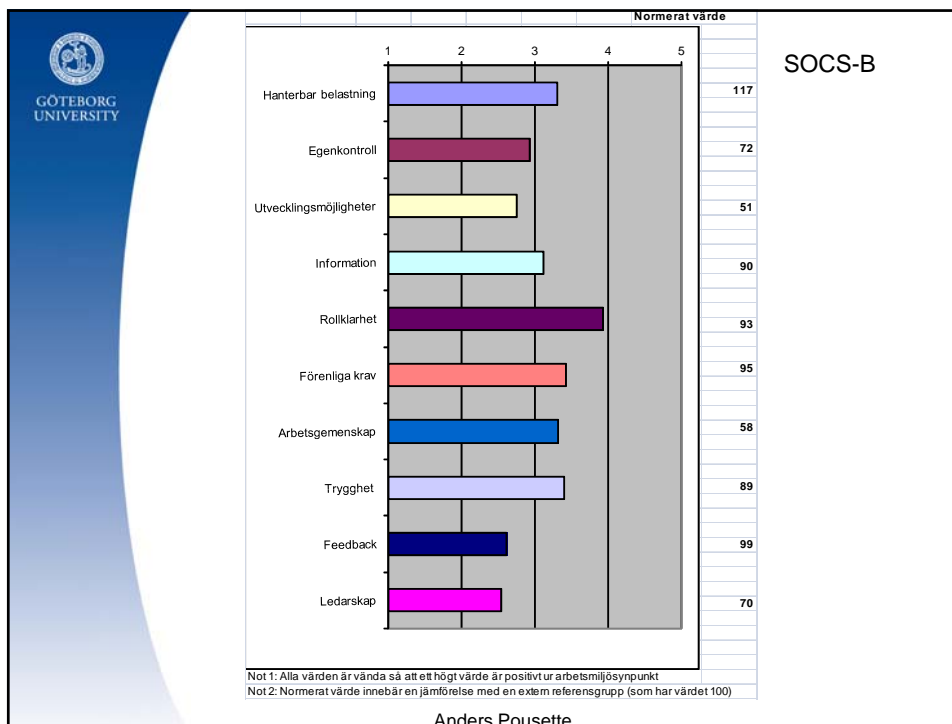
Stämmer mycket dåligt	Stämmer dåligt	Varken eller	Stämmer bra	Stämmer mycket bra
1	2	3	4	5

Anders Pousette

Hur värderar man resultat?

- Vad är egentligen bra?
  - Värdering i förhållande till mål
  - Relativ jämförelse mellan faktorer/dimensioner
  - Jämförelse med extern normgrupp
  - Jämförelse med intern normgrupp
  - Jämförelse med tidigare nivå

Anders Pousette

- GÖTEBORG UNIVERSITY
- Så vad behöver vi för tillförlitlig värdering av den psykosociala arbetsmiljön?
- 1) Tillförlitliga mätinstrument
    - Validitet : Mäta relevanta fenomen, rätt saker. Grundat i forskning
    - Reliabilitet: Tillförlitlig mätning, mäta med tillräcklig precision
      - Skolor med flera frågor
      - Flera rapportörer
  - 2) Referensdata
- Anders Pousette

Vad bör mätas? Exempel: Dimensioner i SOCS-B

Psykosocial arbetsmiljö, 10 dimensioner

- Arbetsbelastning
- Egenkontroll
- Utvecklingsmöjligheter/variation
- Tillgång till information
- Rollklarhet
- Frånvaro av motstridiga krav
- Ledarskap
- Feedback
- Arbetsgemenskap
- Trygghet

Motivationsmarkörer, 3 dimensioner

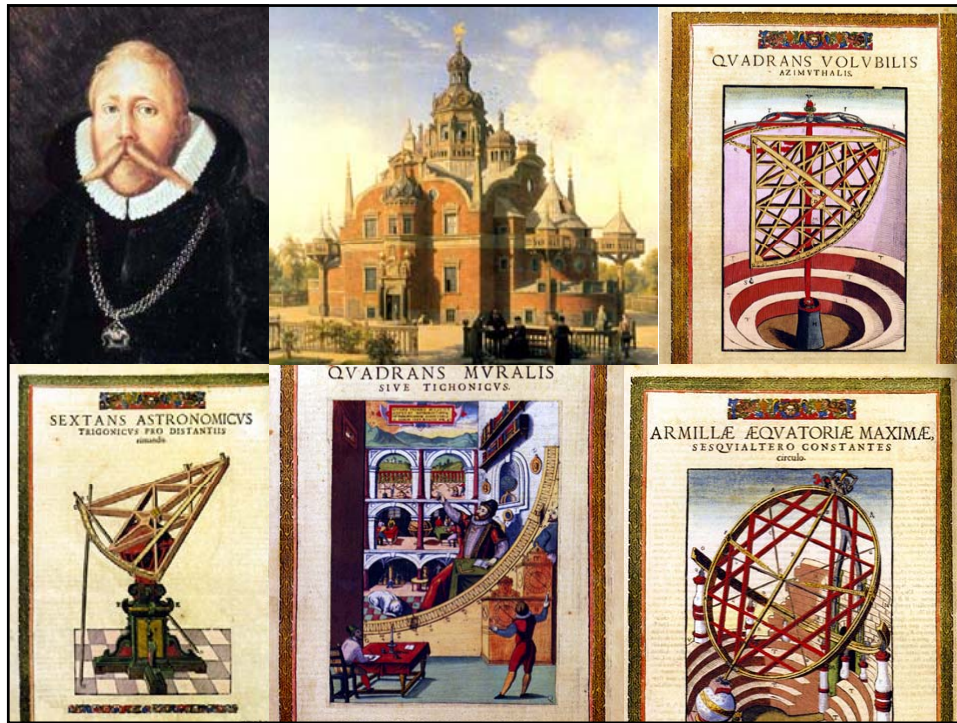
- Meningsfullhet i arbetet
- Organisatoriskt engagemang
- Arbetstillfredsställelse

Ohälsomarkörer, 4 dimensioner

- Upplevd stress
- Kognitiva stressymptom
- Somatiska stressymptom
- Utmattning

Mätfel

- All mätning har mätfel!

Strongly disagree   Disagree   Neither agree or disagree   Agree   Strongly agree
 1   2   3   4   5

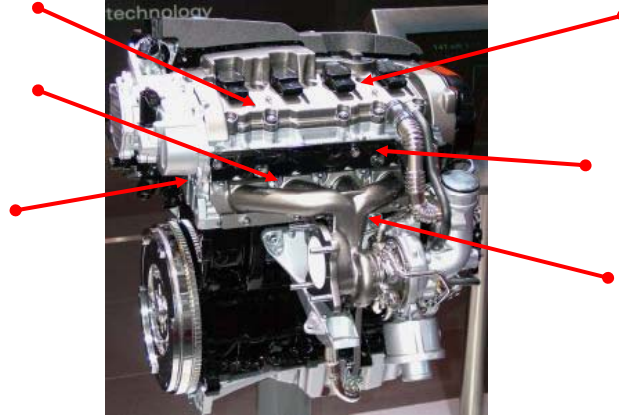
Management cares about the safety of the workers

- Singelfrågor har vanligtvis mycket stora mätfel
- Observed score = True score + Error

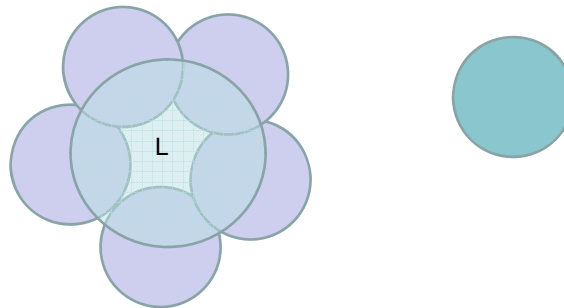
e
 T
 r
 u
 e

Latenta variabler(faktorer)

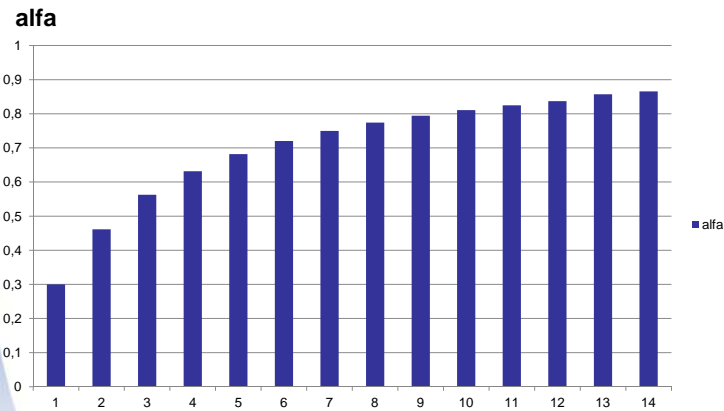
- Latenta variabler representerar icke direkt observerbara fenomen
- Latenta variabler härleds ur andra variabler som kan observeras och mätas direkt (manifesta variabler, indikatorer tex svar på enkätfrågor) genom en matematisk modell

Latenta variabler(2)

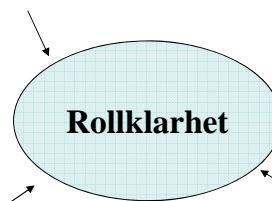

Fler item ger högre reliabilitet!

Hur mäter man psykosocial arbetsmiljö med hög tillförlitlighet (reliabilitet)?

“Finns det klara mål för ditt arbete?”

“Vet du precis vad som förväntas av dig i ditt arbete?”

” Vet du helt klart vilka som är dina ansvarsområden?”

Konsekvenser för mätning

- Vi ska fånga upp sådant som kan observeras och bedömas av individen
- Vi betraktar individen som en observatör – vi frågar inte om åsikter
- Vi använder reliabla instrument med
  - Flera frågor
  - Flera observatörer (alltså inte för små grupper)
- Vi värderar mätvärdena i förhållande till en referensgrupp

Kom ihåg...

- Svaret på en enstaka fråga är extremt oreliabelt. Därför:
  - Dra inte långtgående slutsatser baserat på enstaka frågor
- Små grupper har lägre reliabilitet i sina medelvärden. Därför:
  - Jämför inte för små grupper (under 10).
  - Dra inte slutsatser om förändring baserat på för små grupper.

Kom ihåg...

- Det finns ingen absolut referenspunkt i skalor för mätning av den psykosociala arbetsmiljön. Därför:
  - Dra inte normativa slutsatser baserat enbart på skalvärdenas nivå
  - Om möjligt jämför med ett lämpligt externt referensmaterial

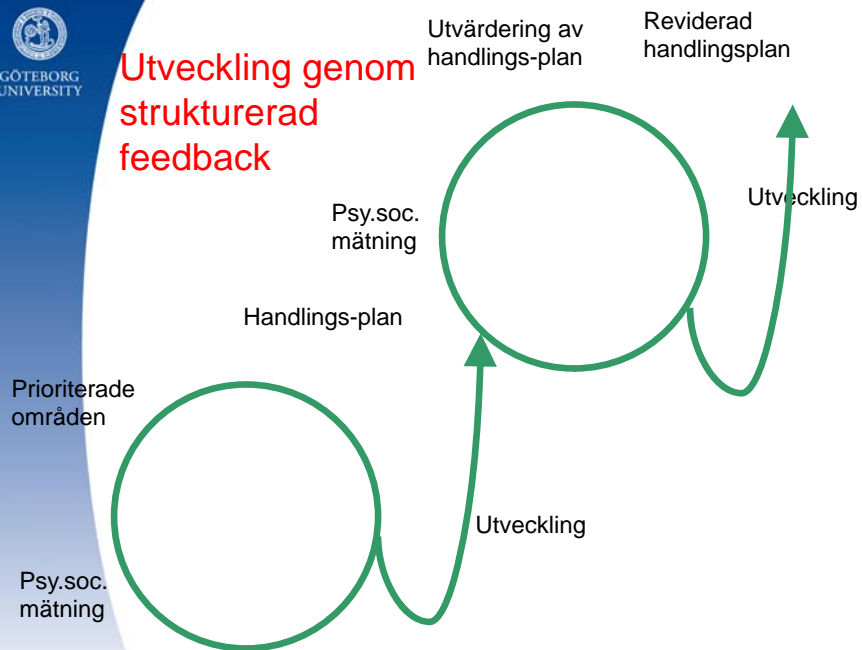
Kom ihåg...

- Vid val av enkät : Fråga efter:
  - Används skalor eller singelitem?
  - Skalornas validitet och teoretiska koppling till relevanta utfall?
  - Skalornas reliabilitet?
  - Finns referensdata?

Tips för hög kvalitet på enkätarbetet (källa: http://enkät.afaforsakring.se/Vara_enkater/)

- 1. Förankra syftet och målet med enkäten i ledningen, samverkansgrupper samt fackliga och lokala organisationer. För utbudskapet i hela organisationen.
- 2. Utbilda nyckelpersoner, processtödjare och företagshälsovårdens personal tidigt.
- 3. Planera genomförandet. Tydliggör till exempel roller, ansvar och tidsåtgång.
- 4. Skapa resurser så att chefer och medarbetare kan genomföra enkäten på arbetstid och med handledning.
- 5. Skapa rutiner för uppföljning och utvärdering av enkätprocessen och resultatet.
- 6. Sprid resultatet av utvärderingen till alla medarbetare och meddela vilka åtgärder ledningsgruppen planerar med anledning av kartläggningen.

Utveckling genom strukturerad feedback

Läs mer!

- QPS-Nordic

<http://www.ammuppsala.se/default.asp?headId=17&pageId=306&subMenuOne=304>

- COPSQ

<http://ki.se/ki/jsp/polopoly.jsp?d=35699&a=111041&l=sv>

<http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/da/publikationer/spoergeskemaer/psykisk-arbejdsmiljoe>

- ISM Metodöversikt

<http://stressmedicin.com/upload/Regionkanslierna/ISM%20Institute%20of%20C3%B6r%20stressmedicin/Publikationer/ISM-h%20A4ften/ISM-h%20A4fte%20nr%201.pdf>

- AV Metodöversikt

<http://www.av.se/dokument/publikationer/bocker/h370.pdf>

Prevent checklistor

<http://www.prevent.se/sv/Arbetsmiljoarbete/Systematiskt-arbetsmiljoarbete/Checklistor/>

Anders Pousette